

LESNÍ ŠKOLA PROTOS 2021

Skautské sesterství a bratrství a jeho podpora a rozvoj v činnosti oddílu

Absolventská práce LŠ Protos

Kvalifikační práce OČK Myšlenkové základy a historie skautingu

Markéta Kolářová – Rybka

Obsah

1. Úvod	3
2. Skautské bratrství / sesterství z hlediska myšlenkového.....	3
3. Jak na to?.....	4
3.1 Oslava dne sesterství	5
3.1.1 Hostina	5
3.1.2 Aby nezůstalo jen u jídla... ..	6
3.2 Táborové momenty	6
3.2.1 (Ranní) zamyšlení	6
3.2.2 Pohádky na dobrou noc	9
3.2.3 Zář ohně nás všechny volá	10
4. Závěr.....	11
Použitá literatura	11

1. Úvod

Být někomu bratrem, nebo sestrou... co to znamená? Jak se tento rozměr skautingu odráží v našich oddílech? Co udělat pro to, aby „sestro“ nebo „bratře“ nebylo pouze formálním oslovením používaným při slavnostních nebo oficiálních příležitostech?

Na následujících stránkách bych se chtěla zabývat právě touto tematikou. Nastínit důvody proč o sobě skauti říkají, že jsou si navzájem bratry, rozměry, které tato skutečnost může zahrnovat, a nabídnout několik námětů jak bratrství a sesterství podporovat v činnosti oddílu.

V práci budu čerpat z literatury a z mé skautské praxe. Dopředu bych chtěla čtenáře upozornit, že budu-li jednou mluvit o sesterství a podruhé o bratrství, činím tak pro větší čtivost nebo pro vycházení z praxe v dívčím oddílu, a používám tato slova jako synonyma.

2. Skautské bratrství / sesterství z hlediska myšlenkového

Skutečnost zvláštního bratrství mezi skauty je zakotvena ve skautském zákoně, a to konkrétně v jeho čtvrtém bodu: Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta. Tento rozměr má skauting již od svého zakladatele, který jej v knize *Scouting for Boys* dále rozvádí takto:

„Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta – bez ohledu na jeho národnost, třídní původ anebo víru. Takže při setkání s jiným skautem, i kdyby ho neznal, s ním musí mluvit a podle svých možností mu pomáhat – ať už v plnění povinnosti, kterou právě vykonává, anebo poskytnutím jídla či čehokoliv, co bude potřebovat. Skaut se nikdy nesmí chovat sobecky. Sobec se vyvyšuje nad druhé, protože jsou chudší, anebo nesnáší bohaté – je-li sám chudobný. Skaut bere druhé takové, jací jsou, a hledá v nich to nejlepší.“¹

Vidíme zde dva konkrétní prvky. Prvním je určitá všeobecnost – skauti se mají k sobě chovat jako bratři nezávisle na původu, náboženském přesvědčení; mohli bychom přidat: věku, schopnostech, povaze, povolání, zdravotních omezeních... Druhým je pak povinnost poskytnout jiným skautům dle vlastních možností potřebnou pomoc. Krátce převedeno do oddílové praxe: měli bychom být otevřeni pro všechny, kdo mají o skauting zájem, učít děti (i vedoucí) druhé nesoudit ale přijímat, vytvářet vztahy, a i v naší různorodosti si navzájem pomáhat v cestě za společnými ideály.

¹ BADEN-POWELL, R. *Skauting pro chlapce*. Str. 10-11.

Můžeme se ptát, proč je v tomto zákoně rozdíl mezi „lidmi dobré vůle“, kterým má být skaut přítelem, a skauty, vůči kterým se má chovat jako bratr. Baden-Powell to na tomto místě nijak nerozvádí. Já zde vidím rozměr toho, že bratry a sestry si člověk nevybírání (prostě se narodí do nějaké rodiny), kdežto k ostatním lidem může být jeho vztah různý – někteří se stanou jeho přáteli, s jinými bližší vztah nenaváže. A tak podobně i ve skautingu si bratry a sestry nevybíráme, ale prostě tak máme ostatní přijímat.

Ve vztahu ke třem skautským principům můžeme vidět skautské bratrství jako jeden z projevů povinnosti k ostatním (tedy principu druhého). Může pro nás být v tomto ohledu také určitým odrazovým můstkem – když se učíme pomáhat druhým, začínáme obvykle od rodiny, kamarádů, a pak až přecházíme dál k širší společnosti. Je zde také jistý přesah k duchovnímu životu, protože nás takto skauting vede k životu ve vztazích.

Při úvahách nad tímto tématem přichází otázka, na jakém základě se vlastně nazýváme sestrami a bratry. Je poměrně jasné, že na základě pokrevních vazeb to nebude. Spíše se jako odpověď nabízí skutečnost směřování za stejnými ideály. Inspiraci můžeme spatřovat v křesťanství, které přisuzuje všem lidem stejnou důstojnost a vidí v nich díky společnému vztahu k Bohu Otci a Stvořiteli bratry a sestry, což je pak ještě umocněno jejich vírou v Krista. Toto bratrství tedy také není založeno na pokrevním příbuzenství.

3. Jak na to?

Na prvním místě je třeba zde říci, že vztahy v oddíle nevybudujeme skrz nějaký program, ale je to spíše otázka každodenního života. Lze samozřejmě použít nějakou hru, aktivitu, a určitě to bude dobře a vztahy to podpoří, ale samo o sobě to nestačí.

I s tímto vědomím nedostatečnosti bych chtěla v této kapitole nabídnout několik tipů jak v oddíle s bratrstvím a sesterstvím pracovat. Budu zde vycházet především ze zkušeností z mého „rodného“ 2. dívčího oddílu světlušek a skautek Elmano Šenov. Oddíl je to (již podle názvu) dívčí a věkově různorodý (v současnosti máme družiny benjamínků, světlušek i skautek). Je také spíše větší – v posledních letech má okolo 70 členek. Předpokládám, že většina aktivit půjde použít či přizpůsobit i pro chlapce nebo jinak věkově složené oddíly, mohou se však projevit určitá specifika zapříčínující nepřenositelnost programu.

3.1 Oslava dne sesterství

Každá důležitá událost v lidském životě (narození, svatba, promoce...) si zaslouží oslavu. Někdy neslavíme jen skutečnosti osobních dějin, ale také celého národa (třeba vznik samostatného československého státu). S těmito svátky pak mohou být kromě událostí spojené i některé důležité hodnoty (například 17.11. na Den boje za svobodu a demokracii si připomínáme nejen události spojené s tímto datem, ale můžeme se také zamýšlet nad hodnotou svobody a demokracie).

Tak se u nás v oddíle stalo tradicí oslavit společně 22.2. jako Den sesterství. (Tento den je také nazýván Dnem zamyšlení, ale u nás v oddíle se vžilo výše zmíněné označení, což mi přijde výhodné právě pro podporu sesterství mezi našimi děvčaty.) Připomínáme si společně narozeniny Roberta a Olave Baden-Powell (událost) a zároveň to, že si jsme jako skautky všechny navzájem sestrami (hodnota). A jak že slavíme?

3.1.1 Hostina

Na žádné pořádné oslavě nemůže chybět něco dobrého k zakousnutí. Zpravidla určíme jeden typ jídla, od kterého každá družina připraví jiný druh. Například jsme takto společně připravovaly a konzumovaly různé saláty, pomazánky a jeden rok také polévky. Co se bude chystat obvykle vymyslí vedoucí a družinám pak jídlo přidělí. Podle konkrétní družiny (světlušky/skautky) se pak zajistí obstarání surovin a potřebného náčiní (skautkám, zvlášť starším, neuškodí dát v přípravě větší zodpovědnost a možnost se zorganizovat co nejvíc samostatně, světlušky naopak budou potřebovat větší pomoc). Celá akce pak začne společnou přípravou pokrmů, následně se vše hezky naaranžuje na stůl a pak už stačí si něčím přit'uknout a pustit se do ochutnávání.

Program může krom kuchařských dovedností rozvíjet také schopnost spolupracovat a komunikovat (domluvit se na zajištění surovin a náčiní, rozdělit úkoly, domluvit se při dochucování pokrmu...), zároveň se učí dívky postupně přebírat odpovědnost. Při závěrečné úpravě musí děti také přemýšlet, jak vše naaranžovat tak, aby se potěšil i zrak, a tím se rozvíjí také smysl pro krásu. Slavení může dát dětem zažít radost ze společenství s ostatními. V neposlední řadě si připomínáme právě to, že se k sobě můžeme navzájem mít jako sestry – že je tu něco, co nás spojuje – a že to má pro nás velkou hodnotu. Krom toho lze program využít i jako barometr k zjištění, jaké vztahy mezi dětmi jsou – jestli jsou schopny spolupráce, jestli se baví světlušky se skautkami, jestli někdo není mimo kolektiv... - zrovna zde se může mnoho projevit, a my máme dobrou příležitost vše pozorovat.

U programu je třeba dát pozor, aby se z oslavy nestala obyčejná večeře, tedy aby bylo jasné, co si připomínáme a vše se neslo v tomto duchu. Hostina sama mezi dívkami sesterství nevytvoří, ale spíše má za úkol jej připomenout, a v určitém smyslu také dát prožít radost z něj a sounáležitost.

3.1.2 Aby nezůstalo jen u jídla...

Krom výše zmíněné části zařazujeme i další aktivity, které obvykle opět nějak směřují ke skautskému bratrství, historii, k myšlenkovým základům skautingu, nebo k zamyšlení nad různými aktuálními tématy.

Můžeme na hostinu pozvat samotného Badena-Powella s jeho chotí, aby nám povykládali, jak skauting vznikl, nebo jak se poznali (to by mohlo zvlášť dívky velmi zajímat). Pokud chceme zůstat na domácí půdě, pozveme místo nich bratra Svojsíka, nebo jinou osobnost českého skautingu. V oddíle či středisku s delší tradicí lze udělat besedu s jeho zakladateli nebo jinými místními skautskými pamětníky. (Je samozřejmě potřeba přemýšlet, co děti „usedí“ – skautky besedu zvládnou, pro světlušky a benjamínky bude vhodnější krátké setkání doplněné třeba oblíbenou hrou pamětníka.)

Pokud chceme, aby si děti více uvědomily celosvětovost skautingu (že mají sestřičky a bratříčky i v Austrálii či Africe), zařadíme do programu třeba typické hry skautů z jiných zemí. Můžeme si také vytvořit galerii různých skautských krojů či lilií, nebo se snažit je k sobě přiřazovat spolu s názvem země. Nebo naopak přemýšlet, kde skauting není, a proč.

Oslava také může být příležitostí děkovat – například předat vedoucím březové lístky, či je jinak ocenit. Pokud se snažíme dětem předávat nášivky za splnění odborek, výzev či Liliového kříže při slavnostních příležitostech, můžeme i tuto zařadit mezi ně.

3.2 Táborové momenty

Na každém táboře se najde spoustu příležitostí, jak pracovat na vzájemném bratrství. Můžeme použít různé hry na stmelení družin/oddílu, na vzájemné poznávání, budování důvěry... Já zde nebudu takové hry vyjmenovávat (určitě každý nějaké známe a využíváme), ale chtěla bych místo toho nadhodit několik momentů, kterých lze během tábora využít, a podělit se o pár tipů.

3.2.1 (Ranní) zamyšlení

V našem oddíle je zvykem mít na táboře ráno před snídaní krátké zamyšlení. Zahajujeme vždy nějakou písničkou, následuje přečtení motta dne a příběhu. Vedoucí, která má

zamyšlení na starost, pak přečtené krátce okomentuje – vypíchne pointu, k něčemu povzbudí... Vše je uzavřeno krátkou modlitbou², která se opět může vztahovat k příběhu a mottu. Tato ranní zamyšlení mohou být orientována třeba ke skautskému slibu a zákonu, k nějakým dobrým vlastnostem, které chceme v dětech podpořit, k tomu, pro co chceme děti nadchnout... Mohou na sebe navazovat, nebo být uspořádána čistě náhodně. Jedním z témat, které se může objevit, je právě téma sesterství/bratrství, přátelství, nebo s tím související spolupráce či obětavosti. Nyní bych ráda nabídla alespoň tři tematické příběhy a také krátce okomentovala myšlenky, které jimi můžeme předat.

3.2.1.1 Malý šroubek

V trupu obrovské lodi byl maličký a nevýznamný šroubek, který společně s ostatními maličkými a nevýznamnými šroubky držel pohromadě dva ocelové pláty. Když byla loď uprostřed Indického oceánu, šroubek se rozhodl, že už má svého bídného a špatně odměňovaného života na tomto místě dost (za tolik let mu za jeho práci nikdo jedinkrát neřekl „děkuji“) a vybuchl: „Už jsem se rozhodl! Jdu pryč!“

„Jestli půjdeš ty, tak půjdeme i my“, prohlásily ostatní šroubky. A také jakmile se šroubek začal vysouvat ven, ostatní ho následovaly. Při každém zhoupnutí vlny o kousek víc. Nýty držící obložení protestovaly: „Tak jsme donuceny opustit své místo i my...“ „Prosím tě, stůj“ volaly na šroub ocelové pláty. „Jestli nás nikdo nebude držet pohromadě, je s námi konec!“

Úmysl šroubku opustit své místo v mžiku znal celý lodní trup. Ohromný kolos, který do té doby s takovou jistotou zdolával vlny, začal bolestně skřípat a rozechvěl se. Všechny pláty, žebra, osy, šrouby, a dokonce i malé nýtky se proto rozhodly, že šroubku pošlou vzkaz, aby se svého úmyslu vzdal: „Celá loď se rozpadne, potopí se a nikdo se z ní nedostane pryč živý.“

Šroubek se těmi slovy cítil polichocen a náhle si uvědomil, že je mnohem důležitější, než si myslel. A tak všem vzkázal, že zůstane na svém místě.³

Myšlenka: jako šroubky v lodi, tak i každý z nás máme na táboře (v družině/oddíle) své nezastupitelné místo. Loď má spoustu různých částí, ale každá z nich je důležitá, aby všechny ostatní držely pohromadě, a vše fungovalo, jak má. Podobně i na táboře záleží na každém z nás

² Jsme oddíl ve kterém do nedávna převažovali katolíci, proto i společná modlitba. O této „aktivitě“ by se dalo možná dlouze diskutovat – zda zařazovat, nezařazovat, nechat pouze dobrovolně pro některé... Vzhledem k tomu, že je modlitba opravdu krátká (tedy ustátelná/stravitelná), zůstáváme na ni (i z organizačních důvodů) všichni. Kdo chce, může se k ní připojit slovem nebo gestem, kdo nechce, může jen v tichosti stát. Osobně vidím i v tomto příležitosti učit se vzájemně respektovat (když někdo dělá něco co je pro něj důležité/slavnostní, tak do toho nemluví...) a také se poznávat.

³ FERRERO, B. *Další příběhy pro potěchu duše*. Str. 33-34.

– každý můžeme ovlivnit, jestli nám tady spolu bude hezky, jestli bude všechno pěkně fungovat a tábor si společně užijeme.

3.2.1.2 Pole

Jeden otec odkázal svým dvěma synům pole. Bratři si ho rozdělili na poloviny. Jeden bratr byl bohatý a žil sám, zatímco druhý byl chudý a měl koptu dětí.

Když jednou přišel čas žní, převaloval se bohatý bratr v posteli a říkal si: „Já jsem bohatý, nač mi budou všechny ty snopy? Bratr je chudý, pro svou rodinu potřebuje hodně obilí.“ Vstal, šel na svou část pole, vzal velkou část snopů a přenesl je na bratrovu polovinu.

Téže noci jeho bratra napadlo: „Bratr nemá ani ženu, ani děti. Může se radovat jenom ze svého bohatství. Tak mu ho zvětším.“ Vstal, šel na svou část pole a přenesl velké množství snopů na bratrovu polovinu.

Když ráno oba přišli na pole, divili se, že jim obilí nebylo. Příští noc udělali totéž. Oba nosili snopy na pole toho druhého. A každé ráno zjišťovali, že jim obilí neubývá.

Až se jednou v noci potkali, oba s náručí snopů. Když si uvědomili, co se vlastně dělo, rozesmáli se a objali.⁴

Po přečtení tohoto příběhu můžeme okomentovat, jak pro sebe bratři chtěli udělat něco dobrého, jak byli ochotní vzdát se svého, aby udělali radost tomu druhému. Děti vedeme k všímavosti vůči potřebám ostatních a k ochotě pomáhat, i když je samotné to něco stojí. Lze také nadhodit, že jako skauti jsme si bratry a sestrami, a věst je k přemýšlení, jestli se tak k sobě umíme také chovat. Dále je můžeme vybídnout, aby se ten den pokusily někomu nenápadně nezištně pomoci nebo darovat nějakou maličkost.

3.2.1.3 Svatoplukovy pruty

Pověst o Svatoplukovi a jeho synech nejspíš znáte. Ve zkratce: Kníže Svatopluk měl tři syny. Rozhodl se mezi ně rozdělit území, na kterém vládl. Synové spolu ale nevycházeli úplně nejlépe a on se bál, že nebudou jednotní a říše se rozpadne. Jednoho dne si je dal zavolat. Ukázal jim tři pruty svázané k sobě a vyzval je, aby se pokusili je zlomit. To se však žádnému z nich nepodařilo. Pak pruty rozvázal. Každý zvlášť šly zlomit jednoduše. Svatopluk pak synům vysvětlil, že když budou držet pohromadě, když budou spolupracovat, bude v zemi klid a nikdo ji nedobude. Když ale jednotní nebudou, nepřátelé je lehce přemohou.⁵

Příběh můžeme odvyprávět, a ideálně doplnit názorným pokusem o lámání prutů (jen je potřeba vzít nějaké, které společně opravdu nepůjdou zlomit).

⁴ Tamtéž, str. 81-82.

⁵ Možno poslechnout si zde: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/9180-povest-o-synech-svatoplukovych>, vhodnou textovou verzí jsem nenašla.

Pointa je jasná – společně ustojíme víc než každý sám. Když se navzájem podepřeme, když si pomůžeme, můžeme zvládnout i to, co by pro nás jako pro jednotlivce bylo nezvládnutelné. (Příběh se může hodit i jako motivace pro nějakou náročnější družinovou aktivitu, při které bude potřeba spolupráce...)

Při zamyšlení je potřeba dát pozor, aby příběh nebyl pro děti příliš dlouhý a aby byl dobře srozumitelný. Je vhodné ho vysvětlit co nejjednodušeji a vybrat ideálně jednu konkrétní aplikovatelnou myšlenku. (Opět zde samozřejmě hraje roli, jaké děti přede mnou stojí, - u skautek si mohou dovolit složitější příběhy a myšlenky než u světlušek, ovšem jistá jasnost neuškodí ani jednům.) Pokud se nám podaří příběh doplnit názorným příkladem (lámání prutů v příběhu o Svatoplukovi) nebo aplikovat do běžného táborového dne, je to rozhodně plus.

Vyprávění příběhů je určitě důležitým prvkem výchovy. Formuje svědomí i žebříček hodnot. Musíme však počítat s tím, že nás pouze k něčemu směřuje. To že víme, jak bychom se měli chovat, ale ještě nezaručuje, že se tak opravdu budeme chovat. Vzhledem ke skautskému sesterství a bratrství: příběhy nám mohou ukázat, jak se máme k sobě jako bratři a sestry chovat, a že je krásné a dobré, když se tak lidé k sobě chovají, ale samy nás bez našeho rozhodnutí a úsilí nedovedou k uvedení tohoto do praxe.

Chceme-li zjistit, jak děti příběh pochopily, jestli v nich něco zanechal, zdá se mi jako nejlepší způsob zavést na dané téma hovor. „Co říkáš na ten dnešní příběh? Řekla bys, že šroubek může být tak důležitý? Zkoušela jsi dneska taky někomu nenápadně pomoci, jako si pomáhali ti dva bratři?“ Občas zjistíme, že děti si vůbec nepamatují, o čem příběh byl. Jindy ale třeba přijdou samy s tím, že jim v příběhu něco nesedí, a tak vidíme, že nad ním přemýšlí. V každém může také zarezonovat jiný příběh, a tak bych ani když některé děti nebudou mít vůbec tušení, co se ráno četlo, neházela flintu do žita. Celkovou úspěšnost programu můžeme sledovat hlavně na chování dětí a vztazích mezi nimi. Je však třeba počítat s tím, že změny nebudou skokové, ale spíše pozvolné, nenápadné.

3.2.2 Pohádky na dobrou noc

Určitě se vám někdy stalo, že za vámi večer na táboře přišla malá světluška (nebo vlče) s prosbou o povyprávění pohádky. Ukládání dětí ke spánku je moc pěkná činnost. Krom jiného vyžaduje důvěru dítěte, a tím také určitým způsobem buduje vztah. Je to možnost si po hektickém táborovém dni v klidu, ve třech, popovídat o tom, co každý prožil, povykládat příběh a popřát si dobrou noc. Jedná se jistě o pěknou příležitost pro podporu vztahu světluška – vedoucí, ale proč ji také nevyužít pro vztah světluška – skautka?

Napadlo mě to vlastně až na letošním táboře. Míváme společnou večerku v deset, a následně mají skautky ještě hodinu k dobru, kdy si mohou spolu tiše popovídat, číst si, nebo se prostě pomaličku odebírat do svého spacáku. Jsou ale i skautky, které se nechají světluškami pozvat k vyprávění pohádky. Nebylo by určitě dobré někoho do takové činnosti nutit, ale nabídnout jim ji mi přijde jako dobrý nápad. Proč? Vidím to jako příležitost k budování hlubších vztahů napříč oddílem. Dále: skautky se přirozeně učí starat o mladší. A do třetice: vnímám zde právě rozměr sesterství jakožto specifického přátelství – domů si obvykle nepozvete jen tak nějakou kamarádku, aby vám povykládala pohádku na dobrou noc – privilegium bude mít v tomto úkolu nejspíš maminka, následovat bude tatínek nebo dědeček a babička, případně někdo ze starších sourozenců – a tak doufám, že mezi dětmi, které si vzájemně vypráví pohádky, vzniká hlubší pouto než letmé kamarádství.

Rizikem programu je, že děti nezvládnou být potichu a budou ostatní rušit, nebo že se vyprávění příliš protáhne. Je tedy potřeba nastavit jasná pravidla a případně občas kolem stanů projít a zkontrolovat hladinu hluku. Může se také stát, že skautky vyprávět chtít nebudou. V takovém případě bych je nenutila. Jde zde spíše o nabídnutí možnosti. Krom toho musíme také dát pozor, aby se některá světluška na skautku příliš nenavázala, a ona pak za sebou všude netahala malé „klíšťátko“.

Touto aktivitou můžeme dosáhnout větší provázanosti mezi světluškami a skautkami. Pokud chceme sledovat, zda plní svůj účel, bude nejlepší pozorovat a porovnávat vztahy mezi děvčaty, která se takto večer setkávají, a ostatními.

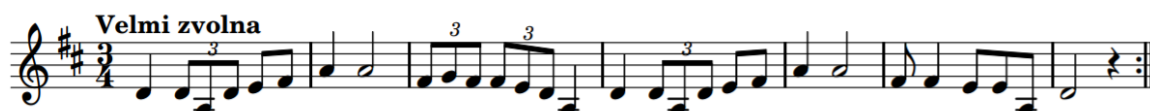
3.2.3 Zář ohně nás všechny volá

Silnými okamžiky tábora jsou beze sporu táborové ohně, zvláště mezi nimi pak oheň slibový. Právě tento oheň je skvěle využít také k připomenutí si, že jsme si jako skauti navzájem všichni bratry a sestrami. V našem oddíle se ujala jedna píseň, která se k tomu náramně hodí. Zná ji pod názvem Zář ohně, ale říká se jí i Bratrský kruh. Slova jsou: *Zář ohně nás všechny volá, spojme se v bratrský kruh. Zář ohně nás všechny volá, věrný buď druhu druh.* (Je to tedy píseň vhodná spíše pro chlapecký oddíl, nicméně dívky s ní nemají žádný větší problém.) Zpíváme ji při zažihání ohně, stojíme v kroužku a držíme se kolem ramen. Píseň opakujeme dvakrát – podruhé o tón výš.

Myslím, že tato píseň je vhodným rituálem pro podporu skautského bratrství. Zpíváme o tom, že jsme bratry a také, že si máme být věrnými druhy. Spojení v kruh, večer a oheň pak dodají neopakovatelnou atmosféru. Děti mohou zakusit, že být si bratry a sestrami je krásné.

Pokud byste chtěli zapojit píseň i do života vašeho oddílu, příkládám noty a text⁶. Doporučuji před prvním použitím píseň řádně nacvičit a také ji opatřit vhodným komentářem (ten může ostatně hodně ovlivnit, jak děti píseň pochopí). Obojí také neuškodí zopakovat i při opakovaném využití.

Bratrský kruh

Zář ohně nás všechny volá, spojme se v bratrský kruh!
Zář ohně nás všechny volá, věrným buď druhu druh!

4. Závěr

Co říci závěrem? Vidíme, že téma sesterství/bratrství ke skautingu neoddělitelně patří. Může mít mnoho rozměrů – od družinového po mezinárodní, od vzájemného poznávání a společného prožívání po pomoc druhým v nouzi.

Existují různé možnosti jak v oddíle vztahy k sobě navzájem i k ostatním skautům rozvíjet. Nevytvoříme je jedním dobře mířeným programem, je to běh na dlouhou trať, při kterém možná uvidíme jen malé pozvolné proměny. Věřím však, že se toto úsilí vyplatí, a že cíl stojí za naši snahu.

Použitá literatura

BADEN-POWELL, Robert. *Skauting pro chlapce*. Junák – svaz skautů a skautek ČR, Praha, 2007.

FERRERO, Bruno. *Další příběhy pro potěchu duše*. Portál, Praha, 1997.

⁶ Naleznete případně na tomto odkazu: <http://zpevník.beil.cz/pdf/complete/zpevník-2014-skaut.pdf>.